Redactioneel

The girl and the city: verschillende liefdesverhalen van hem en haar

Judith Vega

Het gezegde 'you can take the girl out of the city, but you can't take the city out of the girl' mogen we in geparafraseerde vorm op het onderzoek naar de stad toepassen. Vrouwen zijn vaak buitenspel gezet in het denken over de stad, maar de stad is niet meer weg te denken uit de feministische reflectie. In de laatste vijftien jaar hebben feministische stadsstudies en stadstheorieën een grote vlucht genomen. In 1991 publiceerde Elizabeth Wilson *The sphinx in the city*, een van de eerste feministische studies die de relatie van vrouwen en de grootstad tot focus kozen. Wilsons boek is een caleidoscopisch verhaal over de plaats van vrouwen in de diverse stadsdromen van de planners en architecten van de moderne metropolen. De blije planners van de moderne stad blijken diepgaand ambivalent over de stad: de stad verleidt, en is precies daarom gevaarlijk. De planners worstelen met die sfinx in de stad. Wilsons centrale boodschap was dat vrouwen in de modernistische stadsfantasieën voor wanorde staan: ze symboliseren seksuele chaos en prostitutie, de ongeregelde massa, de ondermijning van patriarchale autoriteit. De moderne stadsplanning werd een project van bedwingen en keren; een project waarin vrouwen voornamelijk een symbolische rol vervulden. Tezelfdertijd constateert Wilson dat vrouwen misschien nog wel ambivalenter over de stad zijn dan mannen. Vrouwen, en veel feministen, neigen ernaar de stad met onveiligheid en gevaar te associëren. Wilson riep tegenover dit latente feministische anti-urbanisme op tot een affirmatieve feministische visie op de stad. 'It is time for a new vision, a new ideal of life in the city – and a new, "feminine" voice in praise of cities' (Wilson, 1991, p. 11).

Het was een mooie, gepassioneerde stellingname, en één die navolging kreeg. Feministische stadsstudies hebben een snelle ontwikkeling doorgemaakt. Lag aanvankelijk het accent op de uitsluiting van vrouwen en hun onzichtbaarheid binnen het modernisme en de moderne stedelijke openbaarheid (zie bijvoorbeeld Wolff, 1990; Weigel, 1990), al snel verschoof de aandacht naar de zichtbaarheid en participatie van vrouwen in de stad. We beschikken inmiddels over studies van de wijzen waarop vrouwen gerepresenteerd zijn in de urbane contexten van industrialisatie, technologische cultuur, massacultuur en consumentencultuur, en in de romans, kunst en films van de moderne cultuur met en zonder hoofdletter. Wilson ondersteunde haar pleidooi voor een feministische liefde voor de stad al fijntjes met een verwijzing naar de ampele aanwezigheid van literatuur geschreven door vrouwelijke romanciers die de stad eerder omarmden dan afwezen, zoals Virginia Woolf en Dorothy Richardson. We mogen daaraan toevoegen dat de Nederlandse literatuurgeschiedenis diverse voorbeelden kent van romanschrijfsters voor wie de geschiedenis van vrouwenemancipatie onmiddellijk verbonden was met de stedelijke omgeving. We hoe-

ven maar aan Ina Boudier-Bakkers magistrale *De klop op de deur* (1930) of Cecile Goekoop-de Jong van Beek en Donks *Hilda van Suylenburg* (1897) te denken, die vrouwenlevens en de worstelingen daarbinnen in de stedelijke contexten van respectievelijk Amsterdam en Den Haag plaatsten.

De waarschuwing tegen een overhaast feministisch vertrek uit de stad wil uiteraard geen vrijbrief voor overhaaste bejubeling worden. De stad was en is brandpunt van de ambivalenties van het moderne bestaan. De belofte van gelijkheid, onafhankelijkheid en plezier die de stad altijd meedroeg, ging trouw met de frustratie van diezelfde belofte gepaard. Zowel de belofte als de frustratie komen steeds in seksespecifieke en historisch-specifieke gedaanten. Ook ten aanzien van de stedelijke ervaring geldt dat klasse, sekse en 'kleur' elkaar beïnvloeden en compliceren, in veranderende verschijningen en constellaties. De stad is op het moment (weer) volop onderwerp van zorg en polemiek; de grote stad wordt gezien als de ruimte waar multiculturaliteit en globalisering zich bij uitstek manifesteren. De vanzelfsprekendheid van die formuleringen van zorg is meteen zelf een betwiste kwestie, en de termen waarin het debat over de stad gevoerd wordt zijn telkens weer onderwerp van discussie. Zo worstelt Rotterdam publiekelijk met definitiekwesties: heet het 'probleem' van de stad 'klasse' of 'etniciteit'? De actuele ambivalenties over de stad vormen de context waarin tevens de onverminderde relevantie blijkt van de stad voor het denken over vrouwen en (post)moderniteit. Enerzijds is gender een meestal terloopse maar ook hardnekkige component van het rumoer over de stad, anderzijds is binnen het feminisme de eigen verhouding tot de genoemde probleemdefinities omstreden. De stad is als empirische en symbolische ruimte het dragende geraamte van diverse feministische controverses.

In de theorievorming over globalisering vindt men regelmatig de veronderstelling dat door hypermobiliteit en een gedigitaliseerde informatiecultuur de betekenis van geografische en lokale ruimte sterk verminderd is. Deze stelling wordt evenwel net zo vaak weer tegengesproken. Is het al discutabel in hoeverre de natiestaat aan belang heeft ingeboet, voor de stad geldt zeker dat deze eerder aan belang lijkt te winnen dan te verliezen in onze (post/laat/hyper)moderne tijd. De stad is de aangewezen ruimte om te onderzoeken hoe globalisering met specifieke lokaliseringen gepaard gaat. Saskia Sassen is een van de bekendste verdedigers van het standpunt dat de stad juist in de processen van economische en culturele globalisering een cruciale positie inneemt. Volgens haar zijn de grote steden juist strategische plaatsen voor het mondiale kapitaal, en overlevingsplekken voor over de wereld migrerende arbeidskrachten. Sassen wijst keer op keer op de centrale betekenis die vrouwen in beide dynamieken hebben, die niettemin in *mainstream*-verhalen over globalisering onzichtbaar blijft. Vrouwen zijn cruciaal zowel aan de onderkant van de stedelijke economie, waar ze als groeiend leger laagbetaalde werkneemsters diverse stedelijke voorzieningen en functies draaiende houden, als aan de bovenkant daarvan, waar verstedelijking en reorganisatie van het gezinsleven en de urbane leefstijlen van de hoogbetaalden tot een nieuwe economische vraag naar diensten leiden (Sassen, 2004). Haar artikel in ons themanummer 'Gender, globalisering en economie' had ook niet misstaan in dit themanummer over de grote stad.

Dit themanummer van het *Tijdschrift voor Genderstudies* brengt studies van diverse pluimage over stad en gender samen: sociaal-filosofische, historische, beleidsgerichte en politiek-sociologische. Deze geven een indruk van de reikwijdte van de relevantie van het denken over stedelijkheid en sekse. *Judith Vega* bespreekt de geschiedenis van de sociale filosofie van de stad in samenhang met haar feministische receptie en kritiek. Ze traceert het optimisme en pessimisme ten aanzien van de stad, in

hun zowel feministische als antifeministische vormen, tot in de Verlichting. Vervolgens onderscheidt ze verschillende twintigste-eeuwse sociaal-filosofische tradities van denken over de stad, die van Georg Simmel, Walter Benjamin, Jürgen Habermas en Richard Sennett. Deze benaderingen hebben elk specifieke feministische kritieken uitgelokt, die zowel verschillende problematische aspecten van de ervaring van stedelijke ruimte uitlichten als noemers delen. De moderne stedelijke ruimte geeft aanleiding tot reflectie op de seksespecifieke dimensies van moderne identiteit, modern burgerschap, en moderne waarneming. Deze discussie heeft bovendien relevantie in het licht van een tendens in het actuele publieke debat om een verbond tussen 'onze' stad en moderniteit te poneren tegenover een verondersteld 'oosterse' traditie van antifeministisch anti-urbanisme.

Louis van den Hengel neemt ons mee naar de Romeinse oudheid. Hij analyseert hoe inrichting en 'beeldprogramma' van het Forum Augustum – het architectonische huzarenstuk van keizer Augustus dat belangrijke esthetische én publieke functies had – beide genderpolitiek belichaamden. Van den Hengel bespreekt de tekortkomingen van de Lacaniaanse interpretatie van het Forum door kunsthistorica Barbara Kellum en verwerpt haar benadering op zowel empirische als theoretische gronden. Hij zoekt een nauwkeuriger Lacaniaans perspectief om de betekenis van het Forum Augustum toe te lichten dat recht doet aan de symbolische in plaats van de letterlijke status die de fallus heeft in de Lacaniaanse theorie. Het Forum representeerde de fallocentrische symbolische orde van het Romeinse keizerrijk. Zijn Forum, en zijn bredere stadspolitiek, konden Augustus tot de belichaming van *Pater Urbis*, stadsvader van Rome, doen groeien.

Frans Spierings en *Monique Stavenuiter* nemen het ontwikkelingsbeleid van Nederlandse steden onder de loep. Ze constateren dat het stedelijk vernieuwingsbeleid ten eerste zich heeft geconcentreerd op etniciteit ten koste van gender en leeftijd, en ten tweede uitgaat van een 'achterstandvisie' in plaats van een 'achterstellingvisie'. Ze pleiten ervoor sociale ongelijkheid als kwestie van achterstelling door stedelijke structuren en processen te begrijpen. Ze bespreken gevalsstudies of 'good practices' die inzicht kunnen geven in hoe een gender- en leeftijdsbewust stedelijk vernieuwingsbeleid eruit zou kunnen zien.

Josien Pieterse deed onderzoek naar het verdwijnen van feministische idealen in de interactie tussen de Amsterdamse kraakbeweging en het gemeentelijk broedplaatsbeleid. Was de kraakbeweging aanvankelijk ook een ruimte voor seksebewuste leefexperimenten, aan de onderhandelingstafel met de gemeente verdween de genderpolitiek – en de politiek van het persoonlijke – van de kraakbeweging. In het 'genderneutrale' broedplaatsbeleid van de gemeente Amsterdam werd aan cultuur een heel andere betekenis gegeven: de 'economische potentie' van de 'creatieve klasse', oftewel het 'cultureel ondernemerschap', werd het doel van het stimuleringsbeleid.

Buiten het themagedeelte, maar niet zonder verband ermee, bespreekt *Saskia Poldervaart* de potentiële allianties tussen feminisme en andere sociale bewegingen die werken met de notie dat het persoonlijke politiek is. In haar artikel wordt het kritische oordeel van Pieterse over het lot van sekse in de interactie tussen kraakbeweging en gemeentebeleid in een breder kader getrokken. Poldervaart mengt zich met haar artikel in de discussie die in de laatste twee jaargangen van het *Tijdschrift voor Genderstudies* ontstond tussen Mieke Aerts en Jantine Oldersma over het relatieve belang van bestuurlijke en niet-bestuurlijke concepties van politiek. Ze bespreekt hoe kraak-, queer-, en andersglobaliseringsbewegingen overeenkomen in hun nadruk op 'democratie van onderop', het belang van persoonlijke verandering, en pluraliteit. Deze bewegingen hebben een strategische noemer in hun 'Do-It-Yourself'-strategie of 'nieuwe politiek'.

Poldervaart constateert dat in deze nadruk op het dagelijks leven en het persoonlijke als politiek verbazend weinig naar het feminisme wordt verwezen en er weinig aandacht voor sekse bestaat. Daarnaast is zij van mening dat de nadruk op diversiteit en anti-identiteitspolitiek niet per se een feministisch belang vertegenwoordigt. Ze kiest ten slotte een tussenpositie in het debat tussen Aerts en Oldersma: bestuurlijke en niet-bestuurlijke politiek kunnen niet zonder elkaar.

Amade M'charek legt in de rubriek Opinie het diversiteitsdenken en kruispuntdenken opnieuw onder de loep. Oog hebben voor diversiteit is gaan betekenen dat het individu in steeds langere lijsten van variabelen moet worden beschreven, waardoor het individu echter groepen gaat vertegenwoordigen. Zo wordt diversiteitspolitiek tot representatiepolitiek, of 'vampierspolitiek'. Door dagelijkse ervaringen als etnografisch materiaal te gebruiken illustreert M'charek hoe diversiteit relationeel gedacht kan worden. Ze waarschuwt tegen het overbelasten van het lichaam met lijsten van sociale markers die er altijd toe doen. Die markers kunnen relaties van verschil doen ontstaan, maar kunnen die ook ontbinden.

Literatuur

Sassen, S. (2004). Vrouwen in de mondiale stad. Een feministisch verhaal over globalisering. *Tijdschrift voor Genderstudies*, 7, 3, 29-40.

Weigel, S. (1990). *Topographien der Geschlechter. Kulturgeschichtliche Studien zur Literatur.* Hamburg: Rowohlt.

Wilson, E. (1991). *The sphinx in the city. Urban life, the control of disorder, and women.* Londen: Virago.

Wolff, J. (1990). *Feminine sentences. Essays on women and culture.* Cambridge: Polity.

(ADVERTENTIE)

NIEUW - NIEUW - NIEUW - NIEUW - NIEUW - NIEUW - NIEUW - NIEUW - NIEUW - NIEUW - NIEUW

Sporen & Resonanties

De klassieken van Nederlandstalige Genderstudies

Amade M'charek, Agnes Andeweg & Barbara van Balen (red.)

Deze bundel is samengesteld ter gelegenheid van het vijfentwintigjarige jubileum van het *Tijdschrift voor Vrouwen/Genderstudies*. Het bestaat uit zeventien eerder gepubliceerde artikelen die vandaag de dag als 'klassiek' te boek staan of die een belangrijke discussie binnen Genderstudies markeren.
De geselecteerde artikelen zijn nog steeds actueel en behandelen op een kalme wijze hedendaagse hete hangijzers, zoals de multiculturele samenleving, kwesties van diversiteit, of de relatie tussen theorie, methode en werkelijkheid. Samen vormen ze een mooie collage die zowel *sporen* uit het verleden als actuele *resonanties* representeert.

ISBN 90 6665 662 X
272 pagina's
€ 24,50

Uitgaven van Uitgeverij SWP zijn verkrijgbaar in de boekhandel

Voor meer informatie:
Uitgeverij SWP / Postbus 257 / 1000 AG Amsterdam / T 020 330 72 00 / F 020 330 80 40 / www.swpbook.com